

Marchenko E. E. Self-esteem Dynamics during Pupil's Transition from the form 4 to the form 5. The article deals with the analysis of self-esteem as a central component in the structure of the self-concept of personality. Self-esteem is considered as the unity of cognitive, affective and regulative components. The limitations of quantitative approach to self-esteem are revealed. The explanation of the application of qualitative indications in self-esteem description is presented. The system of quality indicators of self-esteem is proposed in unity with illustration by concrete examples. The article deals with the empirical research on the dynamics of a pupil's self-esteem during pupil's moving up from the form 4 to the form 5. Tendencies of the change in temporal differentiation, specific qualities' differentiation and emancipation of self-esteem occurring after the pupils' transition to the form 5 are described. It is proved that boy-pupils demonstrate lower levels of cognitive differentiation (before transition) and temporal differentiation (before and after transition to the form 5). Girls are characterized by grater well-being in self-esteem development. The materials of the article enable professionals to improve methods of diagnostic of self-assessment of students on the border of primary school and junior teens.

Key words: self-esteem, transition to the form 5, dynamics.

Информация об авторе:

Марченко Елена Евгеньевна – магистр психологических наук, старший преподаватель кафедры психологии развития Брестского государственного университета им. А.С. Пушкина, г. Брест, Беларусь, elena_mar@mail.ru

Information about the author:

Marchenko Elena Evgenjevna – master of psychological science, senior lecturer of developmental psychology department of Brest State University, Brest, Belarus, elena_mar@mail.ru
Статтю подано до друку 01.06.2017.

УДК 159.623:37.011.3-051

© Я. О. Ольшевська, 2017

Я. О. Ольшевська (м. Київ)

ОСОБИСТІСНО-ПРОФЕСІЙНА ПОЗИЦІЯ ВИКЛАДАЧІВ ВНЗ У КОНТЕКСТІ ІНТЕГРАЦІЇ ДО ЄВРОПЕЙСЬКОГО ПРОСТОРУ

Ольшевська Я. О. Особистісно-професійна позиція викладачів у контексті інтеграції до європейського простору. У статті розкрито особливості особистісно-професійної позиції педагогів, визначено й охарактеризовано спільні і відмінні риси різних психологічних поглядів на поняття "позиція", а також охарактеризовано головну сутність процесу інтеграції до європейського простору та його особливості в розвитку особистісно-професійної позиції. В даній статті йдеться про те, що сучасний викладач вузу, в процесі інтеграції в європейський простір, має не тільки забезпечувати теоретичне обґрунтування інновацій в сфері вищої педагогічної освіти, а також, оскільки як працівник соціального інституту, він повинен мати здатність до випереджаючого розвитку, відповідати запитам суспільства, конкретної особистості і потенційного роботодавця. Подані дані про те, що інноваційність педагога - це не тільки "орієнтованість на сприйняття, продукування нового, але і відкритість", яка забезпечує умови розвитку особистості, здійснення її права на індивідуальний творчий внесок, на свободу саморозвитку, на особистісну ініціативу по відношенню налаштованості на успіх в будь-якій області застосування своїх можливостей. Розглянуто, що вагомим важелем реформування

вищої педагогічної освіти є не лише управління і мережа вищих педагогічних закладів, а й моделі підготовки педагогічних кадрів вищої педагогічної школи. Зазначено, що нові суспільно-освітні імперативи орієнтують на велику ініціативу і самостійність, мобільність і гнучкість у професійному житті, а отже, зумовлюють потребу в підготовці "нового викладача" - особистісно та професійно мобільного - з "подвійним випередженням". Акцентовано увагу, на залежності особистісної орієнтації освіти від рівня особистісної наповненості кожного окремого педагога у вищій школі. Вказано, що особистісна спрямованість викладача в педагогічному процесі виявляється, на думку автора, також і в позиції, яку він займає в тій чи іншій педагогічній ситуації та вмінні виявляти її.

Ключові слова: позиція, професійна позиція, особистісна позиція, особистісно-професійна позиція, суб'єкт, суб'єктність, інтеграція.

Постановка проблеми. Процес інтеграції вітчизняної системи вищої педагогічної освіти в європейський освітній простір, активний пошук механізмів оптимальної адаптації сучасної освітньої системи до європейських стандартів, а також пошук вітчизняних науковців зумовлює перегляд системи вищої освіти в Україні. Вагомим важелем реформування вищої педагогічної освіти є не лише управління та мережа вищих педагогічних закладів, але й моделі підготовки педагогічних кадрів вищої педагогічної школи. Основний напрям розвитку освіти в Україні, окреслений в першій чверті XXI століття – це особистісна орієнтація освіти [8; 13, с. 4]. На нашу думку, особистісна орієнтація освіти в першу чергу залежить від рівня особистісної наповненості кожного окремого педагога у вищій школі.

Нині на поприщі масиву психолого-педагогічних розвідок педагогічної діяльності, все чіткішого окрасу набуває потреба у вивченні педагогічної діяльності, а також суб'єктів педагогічного процесу у вищій школі, спрямованої на розвиток особистості майбутнього педагога. Відмітимо, що проблема суб'єктності людини, сьогодні стала особливо актуальною у психолого-педагогічних дослідженнях. А в останні десятиліття віднайшла своє віддзеркалення у низці наукових праць вітчизняних та зарубіжних дослідників так, стан аналізу підготовки педагогічних кадрів з вищою освітою в Україні та за кордоном представлено в працях А. Алексюка, В. Бондаря, В. Андрущенко, В. Лутая, В. Огнев'юка та ін.

Сучасний викладач ВНЗ, на нашу думку, має не лише забезпечувати теоретичне обґрунтування інновацій у сфері вищої педагогічної освіти, оскільки як працівник соціального інституту він має володіти здатністю до випереджувального розвитку, відповідати запитам суспільства, конкретної особистості та потенційного роботодавця. Тому інноваційність – це не тільки «зорієнтованість на сприйняття, продукування і застосування нового, а й відкритість», яка забезпечує умови розвитку особистості, здійснення її права на індивідуальний творчий внесок, на свободу саморозвитку, на особистісну ініціативу щодо „налаштованості на успіх у будь-якій галузі застосування своїх можливостей”.

Педагогічну діяльність як різновид професійної діяльності досліджувало чимало науковців. Підходи, у межах яких вивчали педагогічну діяльність, проаналізовано в роботах А.М. Алексюка, Ю.К. Бабанського, В.П. Беспалька, В.М. Галузинського, І.А. Зязюна, А.І. Кузьмінського, В.О. Сластьоніна та ін. [7].

Автори зазначали, що педагогічна діяльність базується на цілеспрямованій, спеціально організованій педагогічній взаємодії, метою якої є передача від старших поколінь молодшим культури й досвіду людства, створення умов для особистісного розвитку й підготовки до виконання певних соціальних ролей у суспільстві.

Аналіз наукових досліджень. Різноманітні аспекти здійснення професійно-педагогічної діяльності у вищій школі й удосконалення психолого-педагогічної підготовки майбутніх

викладачів розкрито в працях Є. П. Ільїна, В. Ю. Ковальчука, А. І. Кузьмінського, А. К. Маркової, Л. М. Мітіної, В.О. Сластьоніна (концепції професійної освіти й формування особистості викладача); Є.В. Бондаревської, І.Ф. Харламова (основи особистісно орієнтованого навчання, освіти, педагогічного процесу); В. П. Беспалька, М. М. Левіної, Г. К. Селевка (педагогічні технології, їхні ознаки, рівні, класифікації); А.О. Вербицького, Ю. В. Громики (можливість використання активних форм навчання в педагогічному процесі); Т. С. Полякової (аналіз труднощів у педагогічній діяльності); Я. С. Турбовського (взаємодія та взаємозв'язок між педагогічною наукою та практикою) тощо.

Отже, нові суспільно-освітні імперативи орієнтують на більшу ініціативу і самостійність, мобільність і гнучкість професійного життя, а, відтак, зумовлюють потребу у підготовці „нового викладача” – особистісно та професійно мобільного – з „подвійним випередженням”.

Особистісна спрямованість викладача у педагогічному процесі виявляється, на нашу думку, також і в позиції, яку він займає в тій чи іншій педагогічній ситуації та вмінні виявляти її. Проблема педагогічної позиції у навчально-виховному процесі досліджувалася науковцями в різних аспектах. Так, термін «позиція особистості» – це поняття, що широко застосовується у філософській, соціологічній, психологічній літературі. Дане поняття є досить багатограним за своїм змістом, воно розглядається, як правило, різнопланово.

У трактуванні ряду дослідників (К. О. Абульханова-Славська, Г. І. Аксьонова, М. Г. Алексєєв, М. М. Боритко, Л. В. Ведернікова, В. І. Слободчиков та ін.) позиція постає як спосіб реалізації базових, екзистенційних цінностей особистості. Позиція є найбільш цілісна, інтегративна характеристика всього способу життя людини, яка досягла повної самовизначеності, яка стала суб'єктом власної життєдіяльності.

Формування цілей статті. Метою нашого дослідження є теоретичне обґрунтування концептуальних поглядів на поняття «позиція»; визначення поняття особистісно-професійної позиції викладача у вищій школі.

Виклад основного матеріалу. На основі теоретичного аналізу проблеми, вченими було виділено сім основних напрямів дослідження позиції, виходячи з різних теоретичних засад.

1. Позиція – *поняття яке розглядається у значенні статусу, ролі, місця індивіда в групі чи системі відношень у суспільстві* поняття «позиція особистості» розглядається в роботах Г. М. Андрєєвої [4], Ю. Б. Гіппенрейтр [10], О. В. Киричука [9], І. С. Кона [11].

2. Позиція – *це стійкий компонент структури особистості.*

У роботах таких авторів, як (К. О. Абульханова-Славська, Б. Г. Ананьєв, О. Г. Асмолов, Л. І. Божович, М. Й. Боришевський, Б. С. Братусь, В. І. Войтко, І. М. Міхєєва, В. М. М'ясищев, Р.С. Немов, С. Л. Рубінштейн) позиція особистості виступає як *стійкий компонент структури особистості, як її ядро*, хоча і розглядається в розрізі таких проблем, як ставлення, активність, мотивація, особистісна зрілість, самосвідомість, особистісний смисл було[1].

3. Позиція – *як основа життєвих ставлень*, які визначають поведінку і вчинки людини, спосіб включення в загальний хід життя. В даному підході вчені виділяють позицію особистості, як стійку усвідомлену сукупність ставлень людини до праці, до суспільства, до інших людей і до самої себе, що виявляється через систему установок і мотивів, цілей і цінностей, якими особистість керується у своїй діяльності.

4. Позиція – *як свідомо самоактивність індивіда*. Так, К. О. Абульханова-Славська розглядає позицію в контексті активності особистості, в розумінні якої провідна роль відводиться свідомості в її співвідношенні з діяльністю[1].

5. Позиція – *як найвищий рівень інтеграції індивідуального розвитку особистості*. Так, у роботах Л. Л. Анциферової позиція розглядається в ракурсі індивідуального становлення

особистості на всіх етапах життєвого шляху і виступає у вигляді найвищого рівня інтеграції психологічної організації особистості – її зрілості [6].

6. *Позиція – як система усвідомлених загальних смислових утворень.*

На думку О. Г. Асмолова, категорія особистісного смислу (сенсу) є індивідуалізованим відображенням дійсності, яке виражає ставлення особистості до тих об'єктів заради яких розгортається її діяльність і спілкування [7].

7. *Позиція – як когнітивна та емоційна структура*, за допомогою якої задається схема інтерпретації ставлень до дійсності. В такому сенсі позиція близька за значенням до таких понять, як установка, атитюд.

Так, В. М. Чернобровкін розглядає два можливі контексти аналізу проблеми педагога як суб'єкта. У контексті першого аналізу, вчений розглядає педагога як суб'єкта професійної діяльності; другий контекст, на думку вченого, полягає в можливості аналізу педагога як суб'єкта життєдіяльності та буття в цілому. На наш погляд, суб'єктність особистості – це здатність людини бути суб'єктом, а отже, пізнавати себе і оточуючий світ, виявляти свою позицію, висловлювати власні погляди, бути активним членом суспільства та організатором власного життя, своєї навчальної чи професійної діяльності тощо [18].

У педагогічній взаємодії суб'єктність викладача виявляється в його активності. Під активністю особистості розуміють здатність людини до планомірного і цілеспрямованого перетворення навколишньої дійсності, яка виявляється в наполегливості, принциповості, послідовності у відстоюванні своїх поглядів і дій, нетерпимості до недоліків, енергійності, ініціативності та інших морально-вольових якостей [12, с. 15]. У процесі навчання активність є джерелом творчої, перетворювальної діяльності його учасників.

Суб'єктна позиція викладача виявляється у його ставленні до педагогічної, наукової та інших видів діяльності.

Важливу роль у професійній діяльності відіграє професійна позиція, яка визначає особистісне ставлення до тієї діяльності, якою займається людина, до себе самого у цій діяльності. Поняття “професійна позиція педагога” у науковій літературі зустрічається досить часто.

Професійна позиція – це точка зору, відношення до призначення своєї професії; це система інтелектуальних, вольових і емоційно-оцінних відносин до світу, педагогічної дійсності і педагогічної діяльності [4, с. 418].

Відповідно до підходу А. К. Маркової [15], поняття «професійна педагогічна позиція» позначає стійкі системи ставлень викладача до студентів, до себе, до колег, визначає його поведінку, стиль життя і діяльності.

Як інтегративну характеристику особистості педагога розглядає професійно-педагогічну позицію у своєму дослідженні Е. І. Артамонова. На думку вченої, це поняття виражає суб'єктну систему відносин, теоретико-методологічних знань, ціннісних орієнтацій і визначальний рефлексивно особистісний спосіб педагогічної діяльності. У структуру трактованої так позиції педагога входять: особистісна концепція життя; система установок, що визначають єдину спрямованість особистості на ідеал («Я-концептуальне»); переконання (включаючи релігійні), поважне відношення до переконань інших людей, розуміння ролі переконань у своєму професійному становленні («Я-ідеологічне»); норми й правила поведінки педагога, що існують у суспільстві, поведінкові стереотипи, пов'язані із соціальною роллю педагога («Я-юридичне»); етика й семіотика поведінки викладача («Я-етичне») [8].

Професійна позиція багато в чому віддзеркалює особистісну позицію, формується життєвим досвідом і діяльністю суб'єкта, при цьому головним джерелом її формування є світогляд людини, система життєвих цінностей, професійного досвіду, набуті знання, вміння,

навички. Як наслідок, позиція відтворює ціннісно-смыслові і разом з тим життєво-практичні узагальнення.

Оскільки професійна позиція педагога – це не тільки його діяльнісне вираження, а ще й особистісна характеристика викладача, то вона вимагає розгляду в суб'єктно-діяльнісному контексті. Неодноразовий прояв самостійного вибору суб'єкта у системі його відносин є виявом професійної позиції. Будучи стійкою, розвивальною характеристикою, її неможливо сформулювати одномоментно. Для цього потрібно виокремити провідні, вибіркові відносини, зробити їх домінуючими в подальшій діяльності, відзначивши усвідомленість цих відносин, тобто зайняти стратегічну й тактичну позицію.

У цьому контексті особливого значення набуває професійна позиція педагога, яку В. О. Сластьонін трактує як систему інтелектуальних, вольових і емоційно-оцінних відносин зі світом педагогічної дійсності і діяльності, що є джерелом активності вихователя. Цю систему визначають, з одного боку, тими вимогами, очікуваннями і можливостями, які ставить та надає педагогу суспільство, а з іншого – діють внутрішні, особисті джерела активності (переживання, мотиви та завдання педагога, його ціннісні орієнтації, світогляд, ідеали тощо) [9, с. 25-26]. У професійній позиції педагога виявляється не лише тип його діяльності, а й його особистість, характер соціальної орієнтації, тип громадянської поведінки. Вибір професійної позиції педагога залежить не тільки від широкого суспільного контексту, а й від рівня розвитку особистості самого педагога.

Отже, ступінь особистісної зорієнтованості у формуванні професійної позиції педагога – прямо залежить від його системи ціннісних орієнтацій, реалізованості самосвідомості. За таких умов на основі принципу єдності свідомості та діяльності, який демонструє те, що професійна позиція педагога – є способом реалізації особистості педагога.

Про особистісну зорієнтованість професійної педагогічної позиції викладача, говорить і В. І. Слободчиков, котрий зазначає, професійна позиція – унікальна і єдина у своєму роді. Вона одночасно є і педагогічно-особистісною (виявляється у всякій зустрічі дорослого та дитини), і педагогічно-професійною (виявляється при створенні умов досягнення професійних, педагогічних цілей) [16].

Також, у контексті нашого дослідження, важливою є думка І. Д. Бега, який вказує на унікальність професійної педагогічної позиції, оскільки він вважає, що вона є особистісно-професійною. Вчений наголошує, що педагог у своїй дійсно педагогічній позиції ніде і ніколи не зустрічається зі студентом як об'єктом (якщо він дійсно педагог); в особистісній позиції він завжди зустрічається з іншою людиною, іншою особистістю, а у власне професійній – з умовами її становлення і розвитку [8, с. 76].

Таким чином, особистісно-професійна позиція є основою для здійснення викладачем своїх внутрішніх потенцій в особистісному, соціальному та професійному планах. Для нашого дослідження, це положення має суттєве значення в першу чергу тому, що основною умовою успішної діяльності викладача є його реалізація у вищезазначених трьох сферах. При цьому, на перший план виходять риси особистості, які постійно проявляються в різних видах діяльності і відображають професійну адекватність викладача.

Таким чином, аналіз психолого-педагогічної літератури показав, що поняття «професійна позиція особистості» вживається в різних значеннях, при цьому це не просто різні контекстуальні плани, а принципова відмінність в науково-понятійному значенні цього терміну. В одному випадку професійна позиція – це дещо зовнішнє щодо особистості, це умови, в яких повинна діяти особистість, проявляти себе. В іншому випадку поняття «професійна позиція» – структурне утворення особистості, її ядро.

Надалі ми вважаємо доцільним вживати поняття “особистісно-професійна позиція викладача” визначаємо як: *стійке структурне утворення особистості педагога, з його власними особистісними та професійними цінностями в педагогічній діяльності, що визначає систему ставлень та сукупність провідних мотивів діяльності, поведінки та спілкування.*

Висновок. Отже, суб'єктно-діяльнісний підхід дає освітній простір та стає траєкторією потенційного саморозвитку студента як суб'єкта педагогічної взаємодії, простором набуття і творчого використання ним досвіду діяльності, трансформації і збагачення його особистості; в той же час викладач утверджує себе як суб'єкт, якого характеризує творчий підхід до професійної діяльності. Таким чином, особистісно-професійна позиція відбиває стійку, усвідомлену сукупність ставлень викладача до праці, до суспільства, до інших людей, до самого себе. Вона проявляється через систему установок, мотивів, цілей, цінностей, якими педагог керується у власній професійній діяльності.

Література

1. Абульханова-Славська К. А. Соотношение индивидуального и общественного как методологический принцип психологии личности // Теоретические проблемы личности. – М. : Наука, 1974. – С. 78-86.
2. Ален Е. Консультирование и психотерапия – сочетание методов, теории и практики / пер. с англ./ Новосибирск, 1987. – 268 с.
3. Ананьев Б. Г. О проблемах современного человекознания. – М. : Наука, 1974. – 380 с.
4. Андреева Г. М. Социальная психология. – М. : Наука, 1980. – 420 с.
5. Анциферова Л. И. К психологии личности как развивающейся системы // Психология формирования и развития личности. – М. : Наука, 1981. – С. 3-19.
6. Ассаджоли Роберто. Психосинтез: теория и практика. – М. : «REFL-book», 1994. – 314 с.
7. Асмолов А. Г. Личность как предмет психологического исследования. – М. : Наука, 1984. – 182 с.
8. Бех І. Д. Я як джерело духовного саморозвитку особистості / І. Д. Бех // Педагогіка і психологія. – 2011. – № 3 (72). – С 5-16.
9. Гільбух Ю. З., Киричук О. В. Шкільний клас: як пізнавати та виховувати його душу. – К. : Вища школа, 1994. – 216 с.
10. Гиппенрейтер Ю. Б. Введение в общую психологию. Курс лекций. – М. : ЧеРо, 1996. – 336 с.
11. Кон И. С. Социология личности. – М. : Политиздат, 1967. – 449 с.
12. Кремень В. Г. Філософія людиноцентризму в стратегіях освітнього простору / В. Г. Кремень. – К. : Педагогічна думка. – 2009. – 520 с.
13. Маркова А. К. Психология профессионализма / А. К. Маркова. – М. : Педагогика, 1996. – 121 с.
14. Мясищев В. Н. Личность и неврозы. – М. : Наука, 1960. – 540 с.
15. Немов Р. С. В 2 кн. Кн. 1. Общие основы психологии. – М. : Просвещение, Владос, 1994. – 496 с.
16. Общая психодиагностика / Под. ред.. А. А. Бодалева, В. В. Столина. – М. : Изд. Москов. Университета, 1987. – 304 с.
17. Советский энциклопедический словарь / Гл. ред. А. М. Прохоров. – Изд. 3-е. – М. : Советская энциклопедия, 1984. – 598 с.

18. *Чернобровкін В. М.* Психологія прийняття педагогічних рішень: монографія – вид. друге, перероб. і доповн. – Луганськ : Вид-во ДЗ “ЛНУ імені Тараса Шевченка”, 2010. – 448 с.

Транслітераційний переклад літературних джерел

1. *Abul'xanova-Slavs'ka K. A.* Sootnosheny'e y'ndy'vy'dual'nogo y' obshhestvennogo kak metodology'chesky'j pry'ncy'p psy'xology'y' ly'chnosty' // *Teorety'chesky'e problemy ly'chnosty'*. – М. : Nauka, 1974. – S. 78-86.
2. *Alen E.* Konsul'ty'rovany'e y' psy'xoterapy'ya – sochetany'e metodov, teory'y' y' prakty'ky' / per. s angl./ Novosy'by'rsk, 1987. – 268 s.
3. *Anan'ev B. G.* O problemax sovremennogo chelovekozny'ya. – М. : Nauka, 1974. – 380 s.
4. *Andreeva G. M.* Socy'al'naya psy'xology'ya. – М. : Nauka, 1980. – 420 s.
5. *Ancy'ferova L. Y'.* K psy'xology' ly'chnosty' kak razvy'vayushhejsya sy'stemy' // *Psy'xology'ya formy'rovany'ya y' razvy'ty'ya ly'chnosty'*. – М. : Nauka, 1981. – S. 3-19.
6. *Assadzholy' Roberto.* Psy'xosy'ntez: teory'ya y' prakty'ka. – М. : «REFL-book», 1994. – 314 s.
7. *Asmolov A. G.* Ly'chnost' kak predmet psy'xology'cheskogo y'ssledovany'ya. – М. : Nauka, 1984. – 182 s.
8. *Bex I. D.* Ya yak dzherelo duxovnogo samorozvy'tku osoby'stosti / I. D. Bex // *Pedagogika i psy'xologiya*. – 2011. – # 3 (72). – S 5-16.
9. *Gil'bux Yu. Z., Ky'ry'chuk O. V.* Shkil'ny'j klas: yak piznavaty' ta vy'xovuvaty' jogo dushu. – К. : Vy'shha shkola, 1994. – 216 s.
10. *Gy'ppenrejter Yu. B.*Vvedeny'e v obshhuyu psy'xology'yu. Kurs lekcy'j. – М. : CheRo, 1996. – 336 s.
11. *Kon Y' S.* Socy'ogy'ya ly'chnosty'. – М. : Poly'ty'zdat, 1967. – 449 s.
12. *Kremen' V. G.* Filosofiya lyudy'nocentry'zmu v strategiyax osvitr'nogo prostoru / V. G. Kremen'. – К. : Pedagogichna dumka. – 2009. – 520 s.
13. *Markova A. K.* Psy'xology'ya professy'onaly'zma / A. K. Markova. – М. : Pedagogy'ka, 1996. – 121 s.
14. *Myasy'shhev V. N.* Ly'chnost' y' nevrozy. – М. : Nauka, 1960. – 540 s.
15. *Nemov R. S.* V 2 kn. Kn. 1. Obshhy'e osnovy psy'xology'y'. – М. : Prosveshheny'e, Vlado, 1994. – 496 s.
16. *Obshhaya psy'xody'agnosty'ka* / Pod. red.. A. A. Bodaleva, V. V. Stoly'na. – М. : Y'zd. Moskov. Uny'versy'teta, 1987. – 304 s.
17. *Sovetsky'j ency'klopedy'chesky'j slovar'* / Gl. red. A. M. Proxorov. – Y'zd. 3-e. – М. : Sovetskaya ency'klopedy'ya, 1984. – 598 s.
18. *Chernobrovkin V. M.* Psy'xologiya pry'jnyattya pedagogichny'x rishen': monografiya – vy'd. drugе, pererob. i dopovn. – Lugans'k : Vy'd-vo DZ “LNU imeni Tarasa Shevchenka”, 2010. – 448 s.

Ольшевская Я. А. Личностно-профессиональная позиция преподавателей в контексте интеграции в европейское пространство. В статье раскрыты особенности личностно-профессиональной позиции педагогов, определены и охарактеризованы общие и отличительные черты различных психологических взглядов на понятие "позиция", а также охарактеризована главная суть процесса интеграции в европейское пространство и его особенности в развитии личностно-профессиональной позиции. В данной статье идет речь о

том, что современный преподаватель вуза, в процессе интеграции в европейское пространство, должен не только обеспечивать теоретическое обоснование инноваций в сфере высшего педагогического образования, а также, поскольку как работник социального института, он должен обладать способностью к опережающему развитию, отвечать запросам общества, конкретной личности и потенциального работодателя.. Поданы данные о том, что инновационность педагога - это не только "ориентированность на восприятие, продуцирование и применение нового, но и открытость", которая обеспечивает условия развития личности, осуществление его права на индивидуальный творческий вклад, на свободу саморазвития, на личностную инициативу по настроенности на успех в любой области применения своих возможностей. Рассмотрено, что весомым рычагом реформирования высшего педагогического образования является не только управление и сеть высших педагогических заведений, но и модели подготовки педагогических кадров высшей педагогической школы. Указано, что новые общественно-образовательные императивы ориентируют на большую инициативу и самостоятельность, мобильность и гибкость профессиональной жизни, а следовательно, обуславливают потребность в подготовке "нового преподавателя» - лично и профессионально мобильного - с "двойным опережением". Акцентируется внимание, на зависимости личностной ориентации образования от уровня личностной наполненности каждого отдельного педагога в высшей школе. Указано, что личностная направленность преподавателя в педагогическом процессе оказывается, по мнению автора, также и в позиции, которую он занимает в той или иной педагогической ситуации и умении выявлять ее.

Ключевые слова: позиция, профессиональная позиция, лично-профессиональная позиция, субъект, субъектность, интеграция.

Olszewski Y. O. Personality-professional position of teachers in the context of integration into Europe. The article describes the features of personal and professional positions of teachers, defined and characterized common and distinctive features of different psychological views on the concept of "attitude" and described the main essence of the process of integration into Europe and its features in the development of personal and professional positions. The article deals with the fact that the modern teacher of the university, in the process of integration into the European space, has not only to provide a theoretical justification for innovations in higher pedagogical education, but also because, as an employee of a social institution, he must have the ability to advance development, Meet the needs of society, a particular person and potential employer.. Data have been submitted that the innovativeness of the teacher is not only an "orientation toward perception, production and application of a new one, but also an openness" that ensures the conditions for the development of the individual, the exercise of his right to individual creative contribution, to the freedom of self-development, "The mood for success in any field of application of their capabilities". It is considered that a powerful lever for reforming the higher pedagogical education is not only the management and network of higher pedagogical institutions, but also the model for the training of pedagogical personnel of the higher pedagogical school. It is pointed out that the new social and educational imperatives are oriented towards greater initiative and independence, mobility and flexibility of professional life, and, consequently, necessitate the preparation of a "new teacher" - personally and professionally mobile-with a "double lead". Attention is focused on the dependence of the personal orientation of education on the level of personal fullness of each individual teacher in higher education. It is indicated that the personal orientation of the teacher in the pedagogical process turns out, in the opinion of the author, also in the position he takes in this or that pedagogical situation and the ability to identify it.

Keywords: attitude, professional attitude, personal and professional position, subject, subjectivity, integration.

Відомості про автора:

Ольшевська Яніна Олексіївна – викладач кафедри політичної психології та соціально-правових технологій факультету психології НПУ імені М. П. Драгоманова, м. Київ, Україна, yan_ina@ukr.net

Information about the author:

Olshewska Y. O. – lecturer in political psychology, social and legal technologies; Faculty of Social and Psychological Sciences and Management NPU Dragomanov, m. Kyiv, Ukraine, yan_ina@ukr.net

Статтю подано до друку 22.06.2017.

УДК 159.9 – 055.82

© Е. М. Попович

Е. М. Попович (м. Ужгород)

**ОСОБЛИВОСТІ ВПЛИВУ ПСИХОЛОГІЧНИХ УМОВ НА МОРАЛЬНИЙ РОЗВИТОК
УЧНІВ ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ**

Попович Е. М. Особливості впливу психологічних умов на моральний розвиток учнів професійно-технічних навчальних закладів. У статті розглядається проблема морального розвитку підростаючого покоління, яка завжди була в центрі уваги науки і суспільства, проте у наш час вона набуває особливої актуальності. Зокрема, висвітлено проблему морального розвитку молоді професійно-технічних навчальних закладів.

Автор пропонує визначення поняття «моральний розвиток», як процес активізації свідомості і самосвідомості через залучення особистості до системи цінностей, формування здатності людини керуватися голосом совісті, жити на засадах доброчесності, підпорядковувати вчинки вищим суспільним нормам і принципам людського співіснування.

На основі теоретичного аналізу наукової літератури та результатів емпіричного дослідження автор виокремлює психологічні умови, сприятливі для морального розвитку учнів професійно-технічних навчальних закладів. У статті представлені результати емпіричного дослідження особливостей впливу психологічних умов на моральний розвиток учнів професійно-технічних навчальних закладів. Подано модель психолого-педагогічних заходів підвищення психологічних умов морального розвитку учнів професійно-технічних навчальних закладів.

Ключові слова: мораль, моральність, психологічні умови, моральний розвиток.

Постановка проблеми. Згідно статистичних даних, триває зростання підліткової та юнацької злочинності, піддаються сумніву такі особистісні якості як доброта, чуйність, порядність, делікатність, скромність, ввічливість. А тому у середовищі юнаків і підлітків поширюється прагнення хитрувати, обманювати, «бути крутим», тобто набувати рис людини, «яка вміє жити». Підростаюче покоління активно призвичаюється до таких «корисних» для виживання в сучасних умовах явищ як брутальність, хамство, безсердечність, жорстокість, невраховування інтересів інших. Подібні моральні та поведінкові аберації руйнують сім'ї, роблять нестерпною атмосферу у професійних колективах, позбавляють молодь сенсу життя.